

1. **תנו לחיות לחיות** (ע"ר 580176832)

2. **אנונימוס – עמותה לזכויות בעלי-חיים**

שתייהן באמצעות עו"ד יוסי וולפסון ו/או לימור קרוכמל-
שניידר ו/או נטע יגר ו/או שגיב לוי
מהמחלקה המשפטית של תנו לחיות לחיות
רחוב דב פרידמן 8, ת.ד. 3602, רמת-גן 52136
טל': 03-6241776, פקס': 03-6241779
נייד (עו"ד וולפסון): 052-2598773
אימייל veg@letlive.org.il

העותרות

-- נ ג ד --

1. **מנהל השירותים הווטרינריים**

באמצעות ב"כ מפרקליטות המדינה
רחוב סלאח אלדין 29, ירושלים
טל': 02-6466590, פקס': 02-6467011

2. **ח.ש. בקרנה בשר הכפר בע"מ**

ממשק 3, כפר מרדכי 76854
טל': 08-8599990, פקס': 08-8681140

3. **ש.ח. שינוע בע"מ**

ממשק שטראוס, שדה אילן 15260
טל': 04-6722104, פקס': 04-6769505

המשיבים

עתירה לצו על-תנאי

מוגשת בזאת עתירה לצו על-תנאי, המופנה אל המשיב 1 (להלן: **המשיב**), ואשר מורה לו לנמק, אם יחפוץ בכך, מדוע לא:

א. יאסור על ביצוע כל פעולה של שחיטת בעלי-חיים בבית-המטבחיים בקרנה בחיפה (להלן: **"בית המטבחיים"**) ויורה שלא לתת כל היתר למשלוח בעלי-חיים לשחיטה במקום.

ב. יבטל את הסכמתו לכך שהווטרינרים שעסקו בפיקוח על בית-המטבחיים ימשיכו לשמש כאחראים לביצוע פיקוח וטרינרי בבית המטבחיים לפי תקנות מחלות בעלי חיים (שחיטת בהמות), תשכ"ד-1964 (להלן: **"תקנות השחיטה"**) (וזאת לאחר שמיעתם בהתאם לכללי הצדק הטבעי);

ג. יוציא לפועל, ללא דיחוי נוסף, את רישות בתי המטבחיים והמשחטות בישראל באמצעות מצלמות במעגל סגור, המתעדות את הנקודות בהן נפרקים, מונעים, מוחזקים, נשחטים ומדממים בעלי-חיים, ואת חיבור המצלמות למרכז בקרה ארצי, והכול לצורך ניטור, פיקוח ואכיפה של החקיקה, הנהלים והסטנדרטים למזעור סבלם של בעלי-חיים.

ד. ימנה צוות שיעבור שיטתית על הצילומים שנאספו במצלמות בכל בתי המטבחיים על-מנת לבצע אכיפה, לרבות הטלת קנסות מינהליים ופתיחת הליכים פליליים לפי הממצאים.

ואלה נימוקי העתירה

1. מצורף תקליטור ועליו סרטון המתמצת את שגרת העבודה בבית המטבחים בקרנה בחיפה. הסרטון בן 20 דקות, וכל אחת מהן מסמרת שיער. לא רק בשל עצם ההמתה של יצורים חיים – תמצית הווייתו של בית מטבחים – אלא בשל האכזריות וההתעללות הנלוות: מהרגע בו מושלכות הכבשים מהמשאיות, והפרות והעגלים נפרקים מהן במכות במוטות עץ ובזרנוקי מים, וכלה ברגע בו בני בקר נתלים ממסוע עילי, גוססים אך עודם בהכרה, בדרך לעיבוד גופתם. אין צורך לסלוד מאכילת בשר כדי להוקיע התנהגות מזעזעת זו.

התקליטור מצורף כנספח ע/1.

2. עבור המשיבים אין בחומרים חדש. כבר משנת 2014 גורמי הפיקוח הכפופים למשיב תיעדו הפרות חוק קשות בבית המטבחים, והתרו בהנהלת בית המטבחים לתקן. ככל הנראה, עלו גם אזהרות בדבר סגירה אפשרית של בית המטבחים. אולם דומה שלהנהלת בית המטבחים היו טעמים טובים להאמין שהיא מצויה מעל החוק. התיעוד העדכני שהגיע מהמקום מלמד שעבריינות, אכזריות והתעללות היו שם שגרת היומיום לאורך כל תהליכי העבודה.

3. פעם אחר פעם נחשפת בישראל התעללות קשה ומזעזעת בבעלי חיים במתקנים לייצור מזון מהחי, כדוגמת בתי מטבחים, משחטות עופות, מדגרות, בתי נחירה לחזירים ועוד. פעם אחר פעם דורשות העותרות מהמשיב לפעול ביד קשה נגד המפעלים המתעללים, ופעם אחר פעם בוחר המשיב להגיב בקול ענות חלושה. העותרות התריעו חוזר והתרע כי תגובות רכות ונרפות אלו מצד המשיב מנציחות את מקרי ההתעללות וגורמות לכך שהם חוזרים ונשנים. ואולם, המשיב בשלו. הגיע העת לשים לדבר סוף.

4. עניינה של העתירה, כפול.

הסעד הראשון והשני מכוונים להפסקת ההתעללות השיטתית בבית המטבחים בחיפה, ומיועדים לכך ששוב לא יופקדו בעלי-חיים לא בידי מי שהתעללו בהם ולא תחת אחריותם של מי שהופקדו להבטיח את שלומם – אך מעלו באמון שניתן בהם.

הסעד השני והשלישי מכוונים לתיקון המחדל הרוחבי, הקשה והמתמשך, בפיקוח על בתי המטבחים והמשחטות. לעניין זה יש חשיבות מיוחדת לרישות בתי המטבחים והמשחטות במצלמות המשדרות לחדר בקרה מרכזי. מדובר בצעד שמשרד החקלאות עצמו החל לקדם בהנחיית שר החקלאות אורי אריאל. לביצוע הפרויקט אף יצא מכרז, וכבר חלפה קרוב לשנה משנקבע הזוכה במכרז – אולם הפרויקט טרם יצא אל הפועל.

העובדות

הצדדים לעתירה

5. העותרות הן עמותות להגנת בעלי-חיים, מהוותיקות והמרכזיות בישראל. שתי העותרות עוסקות בפעילות ציבורית נרחבת להגנת בעלי-חיים במגוון תחומים, לרבות בהליכים משפטיים שונים. העותרות, כלשונו של כב' השופט רובינשטיין, הן מעין אפוטרופוסים, המהפכים בענייניהם של בעלי-החיים ודורשים את טובתם בבתי-המשפט (בג"ץ 466/05 ריז נ' המועצה הארצית לתכנון ולבניה, החלטה מ-23.2.2005). כלשונה של השופטת גרסטל, ארגונים כגון העותרות הם מי שמביעים את קולם של בעלי-החיים ומייצגים את זכויותיהם החוקיות בבתי-המשפט (ת"א (מרכז) 74789-12-11 הטכניון נ' אל-על, החלטה מ-1.7.2012).

6. המשיב מחזיק בסמכויות רבות לפי תקנות מחלות בעלי חיים (שחיטת בהמות), תשכ"ד-1964, (בעתירה זו: "תקנות השחיטה") לרבות הסמכות להפסיק את פעולתו של בית-מטבחים. המשיב עומד בראש מערך הרופאים הווטרינרים הממשלתיים, שהובלת בהמות לבתי-מטבחים טעונה היתר מהם בהתאם לתקנות מחלות בעלי חיים (הסדרת תנועת בעלי חיים בישראל), התשמ"ב-1982. למשיב גם סמכויות נרחבות לפי חוק צער בעלי-חיים. לסמכויות המשיב נחזור בהמשך.

7. המשיבות 2 ו-3 הן חברות בע"מ. הבעלות בשתי החברות היא אותה בעלות. למיטב ידיעתה של העותרת, שתי חברות אלו, יחד או לחוד, מפעילות את בית המטבחים "בקרנה" בחיפה (בעתירה זו: "בית המטבחים").

לפי דו"ח השירותים הווטרינרים לשנים 2014-2015, נשחטו בבית המטבחים בשנת 2015 לבדה 22,798 בני בקר ו-27,575 בני צאן – ובסה"כ למעלה מחמישים אלף בעלי-חיים.

ההתעללות בבעלי-חיים בבית המטבחים: החשיפה הנוכחית

8. חומר מצולם מקיף, שהתקבל אצל העותרת 2, חושף התעללות קשה ושיטתית בבעלי-חיים בבית המטבחים. תמצית החומר צורפה לעיל בתקליטור נספח א, והחומר המלא ניתן לצפייה בקישור שהובא לעיל.

9. התמונות שנחשפו מעוררות חלחלה. בין היתר ניתן לראות בתיעוד:

א. **הכאה במוטות עץ**: הפועלים מחזיקים מוטות עץ ארוכים ומכים באמצעותם את העגלים, את הפרות ואת הכבשים באופן שיטתי.

רק כדוגמאות למה שהוא שיטת הפעולה הקבועה:

באחד המקרים מתועד עגל שאינו יכול להתקדם משום שהמעבר לפניו סגור. פועל מכה אותו במוט יותר מארבעים פעמים. באחת הפעמים **מוט העץ נשבר מעצמת המכה**, והפועל ממשיך להטיח בעגל מכות חזקות באמצעות המוט השבור. בנוסף, הפועל מטיח שער מתכת בגופו של העגל ומעקם את זנבו.

במקרה אחר שני פועלים מתנפלים על עגל במכות במוטות העץ – תוקעים אותם בצדי גופו עשרות פעמים ומכים בצווארו ובראשו.

ההכאה במוט לא נחסכת גם מפרות כחושות, עור ועצמות ממש, שמקורן כנראה ברפתות חלב תעשייתיות.

ב. **הכאה במוטות ושימוש בזרנוקי מים בפריקת עגלים**: השימוש במוטות העץ נעשה גם במהלך הפריקה של עגלים ממשאיות. נעשה בשלב זה גם שימוש בזרנוקי מים. הדבר מצוין בנפרד, שכן ביחס לשלב זה חלות תקנות צער בעלי-חיים (הגנה על בעלי חיים) (הובלת בהמות), תשס"ו-2006 (בעתירה זו: "תקנות צער בעלי-חיים (הובלה)").

ג. **שימוש בשוקרים חשמליים** נראה בחומר המתועד פעמיים – פעם במסגרת התקפה אלימה על אחד העגלים, הכוללת גם שימוש במוט עץ, ופעם בתוך תא העקידה עצמו – התא בו מרוסנים עגלים ופרות לצורך הפיכתם על גבם ושחיתתם.

ד. **גרירה אגרסיבית של כבשים**: את הכבשים "מוליכים" באמצעות גרירתם מרגל אחת או שתיים, כשהכבש מנסה לדדות על רגליו האחרות כדי לעמוד בקצב. במקרים רבים גוררים את הכבש על הרצפה. פועלים תועדו מושכים כבשים, גוררים אותם ומרימים אותם מזנבותיהם, מפרוותם, מהאוזן ומהקרניים.

ה. **הטחת שער מתכת בגופם של פרות, עגלים וכבשים** – לעתים בראשו של בעל החיים. מדובר בשער בעל תנועה אופקית, המשמש לחסימת המעבר בו נעים בעלי החיים.

ו. **דחיסת כבשים במכלאות באמצעות סגירת שערים על גופם.**

ז. פועלים תועדו **דורכים על גבם של עגלים**, ובמקרה אחד הפועל נעמד על גבו של עגל ובעט בו ברגליו. פועלים דורכים גם על הגב של כבשים, מכים בהם ובעטים בהם. באחד הצילומים פועל מטיח את ראשו של כבש בקיר.

ח. בשני מקומות לפחות בבית המטבחיים **הרצפה היא חלקלקה** – באחד המעברים החיצוניים, ובנקודה שלפני המסוע המביא את הכבשים לנקודת השחיטה. פרות וכבשים מחליקים על רצפת בית-המטבחיים בשתי נקודות אלו. באחד הקטעים שתועדו, הכבשים **מחליקים בתוך הדם** של כבשים שנשחטו לפנייהם.

ט. **פריקת כבשים נעשית ללא כבש (רמפה)**, ופועלים דוחפים כבשים ממשאית כך שהם נופלים או קופצים למטה. הכבשים מגיעים לבית המטבחיים גם בכלי רכב לא-תקניים: באחד המקרים הפועלים פורקים חמש כבשים שהיו דחוסים בתא המטען של טנדר – כשהם מושכים אותם ברגליים, בפרווה ובקרניים.

י. **בכל ההנעה של בעלי-חיים, הנעשית באמצעים אלימים ופסולים כמתואר לעיל, הפועלים אינם משתמשים בשיטות מקובלות להנעת בעלי-חיים.** קיימת תורה שלמה בנוגע להנעת בעלי-חיים ללא הפעלת אלימות תוך ניצול דפוס ההתנהגות הטבעי שלהם, אשר בתי מטבחיים אמורים להכשיר בה את עובדיהם. שיטה זו מבוססת על מבנה נכון של מעברים, על כניסה של העובדים מזווית נכונה ל"אזור הבריחה" של בעלי-החיים (לעתים תוך שימוש ב"רשרשים" – מקלות עם דגלוני בד שהעובדים מנפנפים בהם ובעלי החיים מתרחקים מהם), ניצול ההתנהגות העדרית של בעלי-החיים וכו'.

יא. **תלייה בהכרה**: שחיטתו של בעל-חיים אינה הורגת אותו בין רגע כבמטה קסם. פעולת השחיטה מביאה לחיתוך שני העורקים העיקריים המזרימים דם למוחו של בעל החיים (במקרים מסוימים נחתך רק אחד מהם), מה שמוביל למחסור בחמצן במוח, לאבדן הכרה ולבסוף למוות, כשהתהליך עשוי לקחת מספר דקות. לכן, לפי הנהלים, לאחר שחיטתו של בעל-חיים, ובטרם כל פעולה נוספת, יש לוודא, באמצעות בדיקת רפלקסים, שהוא איבד את הכרתו. בפועל, לא רק שלא נעשית בבית המטבחים בדיקת רפלקסים, אלא שהפועלים מתעללים בבעלי-חיים שמראים סימנים מובהקים של הכרה ותולים אותם מרגל אחת מהמסוע העילי, בעודם בהכרה. בין היתר, ניתן לראות **עגלים שלאחר שנשחטו נעמדים על רגליהם, מנסים לברוח**, ובעודם נאבקים הפועלים אוזקים את רגליהם בשרשרת ומניפים אותם באוויר. עוד תועדו פועלים מחטטים בפצע השחיטה; מכוונים זרנוקי מים עזים לעבר עגלים גוססים שמנסים להיעמד על רגליהם; **דורכים על בעלי-חיים גוססים** בעמדת הדימום ופועל בועט בפרה גוססת. לא פעם, ראשו של עגל נתקע בהתקן שמקבע את הראש בזמן השחיטה. משקל גופו של העגל, שכבר גלש החוצה מתוך מתקן השחיטה תלוי מהראש התקוע, ופועלים משתמשים בכוח כדי לנתק את הראש מההתקן.

יב. שחיטת הכבשים נעשית בנקודה שהכבשים מובלים אליה באמצעות מסוע אלכסוני. הנחת הכבשים על המסוע נעשית באלימות רבה – גם כאן הפועלים **אוחזים בכבשים בפרוותם, בקרניהם ובזנבם**, גוררים אותם, מכים אותם, ובוועטים בהם. במקרה אחד כבש נופל מהמסוע.

יג. תועדה **שחיטת כבשים על גבי המסוע עצמו**, ולא בתא הייעודי. בעלי החיים שנשחטו מפרפרים ופוגעים זה בזה. לאחר שיסוף הצוואר, ראשו של הכבש נשמט לפניו, באופן שעשוי לסגור את הפצע ולהאריך את משך הגסיסה.

יד. **עטינים נפוחים מחלב בהיעדר חליבה של פרות**. אף שעוד בשנת 2015 דרשו השירותים הווטרינריים מבית המטבחים לחלוב פרות שמגיעות אליו מרפת החלב – זרם חלב חזק וממושך נראה יוצא מעטיניה הנפוחים של אחת הפרות לאחר שחיטתה.

10. ייאמר כבר עכשיו: **התמונות אינן מצביעות על עובד שחרג באופן חד-פעמי מהמותר, בבחינת "עשב שוטה", או שבהתקף של סדיזם פרק בסתר את יצריו על בעל-חיים מובל לטבח. ההתנהלות במקום כולה, מראשיתה עד אחריתה, נעשית באכזריות ובניגוד לחוק. שבירת הנורמות היא הנורמה הבלעדית.**

התמונות מעידות על התנהלות אכזרית ולקויה מהיסוד: תשתית בית-המטבחים לקויה; העובדים לא הוכשרו כהוא זה לעבודתם; הדרג הניהולי של בית-המטבחים אדיש לקיום החוק ולמניעת התעללות בבעלי החיים; הווטרינרים המפקחים במקום מעלו באחריותם ובמקום שלטת תרבות עבריינית של אדישות לסבל ושל התעללות.

11. לעותרות ידוע, כי עמותה נוספת, "קירות שקופים" שמה, קיימה בחודשים האחרונים חקירה סמויה בבית המטבחים. ממצאי חקירה זו טרם פורסמו במלואם, אולם ממה שכבר פורסם נראה שהם מחזקים את הממצאים בתיעוד שהגיע לידי העותרת 2, ומלמדים שוב עד כמה הפרות החוק בבית המטבחים הן בגדר שיטת העבודה הבלעדית.

הפרות חוק והתעללות בבעלי-חיים בבית-המטבחים בקרנה בחיפה
שתועדו בידי השירותים הווטרינרים בשנים 2014 ו-2015

12. אם תסברו כי מעשי הזוועה הללו באים על המשיב כהפתעה גמורה – לא כן הוא.

חלק ניכר מהעבריינות החמורה הזו כבר זוהה בידי מפקחים מטעם המשיב בעבר, תועד בידיהם, ובית המטבחים נדרש לתקן את דרכיו. אלא שהמשיב הסתפק כנראה בתייעוד הדברים בכתובים – אכיפה לא נעשתה כנראה, והראיה ששנתיים לאחר שהעברות תועדו בידי המפקחים מטעם המשיב, הם המשיכו להוות שגרת עבודה בבית המטבחים.

המשיבות 2 ו-3 הרגישו, ככל הנראה, שמעמדן הוא מעמד שמעל החוק, ולמרות ההתראות המשיכו להפעיל את בית המטבחים בשיטות עברייניות.

13. על הממצאים של השירותים הווטרינרים בעבר יודעת העותרת 1 בעקבות בקשות שהגישה לפי חוק חופש המידע. בעקבות בקשותיה, קיבלה העותרת 1 טבלאות ממוחשבות המתעדות הפרות של החוק והנהלים שנמצאו בבתי מטבחים בביקורות של וטרינרים ממטה השירותים הווטרינרים. (לא נכללו בטבלאות הפרות שתועדו בידי הווטרינרים המפקחים המצויים דרך קבע בבתי המטבחים או בידי וטרינרים מהלשכות הווטרינריות המחוזיות). בביקורות אלו עלו ממצאים חמורים ביחס לבית המטבחים.

ביום 27.8.2014 נרשם לגבי בית המטבחים:

"מסלול הולכה לכבשים לשחיטה לא מתוחזק, נמצאו מלא בורות.

אזור רחב של מכלאות מוצפות במים של לפחות 10 ס"מ עומק. באזורים אלה ממתינים עגלים.

נמצאו 18 עגלים במכלאה מאוד קטנה, הצפיפות מאוד גדולה.

אזור המתנה של הבקר והצאן מלוכלך מאוד."

ביום 30.10.2014 נרשם:

"מצלמות למעקב על מזעור צער בעלי חיים מושבתות בכניסה לתא העקידה."

ביום 4.12.2014 נרשם:

"הברזנט על הגדרות של המכלאות קרוע, דבר שעלול להפריע להולכת הבהמות. אחת המצלמות שמתעדת תהליך שחיטת כבשים לא פעלה."

ביום 26.2.2015 נרשם:

"לא מבצעים חליבה לפרות הממתינות לשחיטה למחרת. נצפו פרות מטפטפות חלב וסובלות כאבים.

חצרות המתנה מטונפות מאוכלסות עם בקר, לא מאפשרות רביצה לבע"ח הממתינים לשחיטה עד למחרת.

מצלמות: למרות הזהרת הרופא הווטרינרי מ- 16/02 המפעל לא התייחס ולא ביצע פעולה מתקנת (המצלמות לא תקינות, לא מכוונות ולא ניתן לשחרר ולצפות)."

ביום 10.6.2015 נרשם :

"מתבצעות חריגות מהיתר ההפעלה שניתן ללא אישור.

לא מתבצעת בדיקת רפלקסים כנדרש בנספח E סעיף 6.1.3. אם לא ניתן לבצע בדיקה לאחר שחרור מתא עקידה - יש להמתין להעלמות רפלקסים בתא העקידה.

ריבוי מקרים של בהמות שנפלו בדרך.

לפי דברי הרופאים פריקת צאן מתבצעת לעיתים קרובות בניגוד לנוהל הפריקה המציין שיפוע מקסימלי של 30 מעלות, בעיקר כאשר נעשה שינוע ברכבים עליהם כבר התלוננו בעבר ומרות כך עדיין משמשים להובלת בע"ח. הוצגו בפני המבקרים תלונות שנשלחו בנידון. הרופאים מאפשרים פריקה לדבריהם מטעמי צער בעלי חיים לאור זמן ותנאי שינוע ארוך של החיות.

אי-התאמה חוזרת: אי המצאות כל המצלמות הנדרשות. באי-התאמות קודמות נרשם כי הנושא 'בטיפול'. גם היום הנושא 'בטיפול'. תאריך היעד שנמסר הינו שבוע מהיום."

14. מתברר, אם כן, שכבר לפני יותר משנתיים היו בשירותים הווטרינרים מודעים לחלק משמעותי מהעבירות שנחשפו כעת בחומר המצולם שהגיע לידי העותרת 2.

15. נוסף לכך, שיחה אקראית, לה היה עד הח"מ בקיץ 2016 (בידיעת שני הצדדים לשיחה). השיחה היתה בין הממונה לפי חוק צער בעלי-חיים לבין אחד המנהלים או הבעלים של המקום, בתום שולחן עגול בנוגע לתקנות לפי חוק צער בעלי חיים. מהשיחה עלה שהן הממונה והן המנהל מודעים לכך שקיימות בבית המטבחים בעיות קשות של צער בעלי חיים, עד כדי שהיה איום לסגירת המקום.

רקע: פרשות אדום-אדום, דבאח, זוגלובק ובתי המטבחים באמריקה הלאטינית

16. משהו רקוב, אם כן, בממלכת בתי המטבחים ובתי השחיטה שתחת פיקוחו של המשיב.

אם די באמור לעיל כדי לקבוע זאת, החשיפות החוזרות והנשנות של התעללות קשה בבתי מטבחים ומשחטות, מעידה על עומק הרקבון שפשה במערך הפיקוח.

17. **בשנת 2012** נערכה בבית-המטבחים "**בקר תנובה**" בבית-שאן חקירה סמויה. תחקירן שהתקבל לעבודה במקום תיעד התעללות שיטתית בבעלי-חיים. מכות חשמל, באמצעות

שוקרים חשמליים, ומכות במקלות ובצינורות פלסטיק, היו השגרה והשיטה. הן כוונו גם כלפי עגלים שלא היו מסוגלים ללכת בכוחות עצמם – סופם של חלק מעגלים אלו היה להיגרר באמצעות מלגזה על רצפת הבטון לנקודה בה נשחטו. השיטה להניע כבשים ממקום למקום היתה גרירה שלהם מרגליהם. עוד עלה מהחקירה שבעמדת השחיטה לא ממתנינים אחרי השחיטה לאובדן ההכרה של בעלי-החיים, אלא ממהרים לתלותם מרגליהם על המסוע, מבלי לוודא לפני כן שאיבדו את ההכרה.

18. בעקבות החקירה הסמויה ובעקבות עתירה שהוגשה בהמשך לכך (בג"ץ 8976/12 אנונימוס נ' מנהל השירותים הווטרינרים, להלן: "בג"ץ אדום-אדום") הפיצו השירותים הווטרינרים נוהל למניעת צער בעלי-חיים בבתי מטבחים, התרו בוטרינרים המפקחים בבתי המטבחים בדבר חובתם למנוע התעללות בבעלי-חיים וחייבו את בתי המטבחים להתקין מצלמות במעגל סגור.

19. **בשנת 2013** נערכה במשחטת "זוגלובק" בשלומי חקירה סמויה. גם חקירה זו חשפה התעללות שיטתית – הפעם בתרגולים ובתרגולי הודו. המשחטה הפרה באופן שיטתי וסיטוני את תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (הובלת עופות), תשס"א-2011 ואת נוהל השירותים הווטרינרים למניעת צער בעלי כנף במשחטות. בין היתר מדובר היה בהפקרת עופות בכלובים, ללא מזון ומים, למשך שעות ארוכות, פי כמה מהמותר בתקנות, תוך גרימת סבל בל-ישוער; בהחזקת עופות בכלובים לא תקינים ולא תקינים שגורמים ללכידת אברים של העופות בין סורגיהם, תוך גרימת פציעות וסבל קשים; בהפעלת מכונה שמטה את הכלובים בשיפוע תלול ומנערת אותם בכוח והטיה של כלובים, כאשר שוב ושוב עופות נופלים מהכלובים מגובה רב, או מטולטלים בין שמים לארץ כשהם תפוסים בין סורגי הכלוב מראשיהם, כנפיהם או אברים אחרים; בתלישה אלימה מהכלובים של עופות שרגליהם נתקעו בין סורגיהם; בתפיסה אכזרית של עופות וזריקתם באוויר למרחק גדול; ובזריקה באוויר של עופות חיים, פצועים ומדממים (לאחר חיתוך גרונם) לגסיסה איטית במכלי מתכת. בכך לא מתמצות ההפרות – ולסבל ולאכזריות אין גבול.

20. **בשנת 2015** נערכה חקירה סמויה נוספת באותה משחטה, של חברת "זוגלובק" בשלומי. שוב התגלה במקום שימוש שיטתי בכלובים לא תקינים (אמנם מסוג חדש), הגורמים לרגלי התרגולים להיתקע בין סורגי רצפת הכלוב. התוצאה: תרגולים שלכודים ברצפת הכלוב, ללא יכולת תנועה, וסביר להניח שרגליהם פצועות. בעת הפריקה הפועלים תולשים בכוח את התרגולים האלו מתוך הכלוב. בנוסף תועדו העובדים זורקים עופות לאחר חיתוך הצוואר אל הקנקנים המשמשים לדימום – לא פעם כפי שמטביעים כדור בסל במשחק כדורסל. העובדים תועדו גם מטלטלים עופות ומניפים אותם באוויר, זורקים אותם ובוועטים בהם באופן שרירותי, או תוך כדי מה שנחזה לריקוד או למריבות. תרגולי הודו שסווגו כטריפה תועדו מושלכים ישירות למיכל הטרף לאחר שחיתתם. במקרים אחרים העובדים מנסים לדחוס אותם לקנקני הדימום, מבלי להוציא מהקנקן את העוף הקודם שהיה בו. העופות מנפנים בכנפיהם, מנסים להימלט, ולעתים נופלים מגובה רב לרצפה. התוצאה: הארכת משך הגסיסה, והגברת הסבל לפני שהעוף מאבד את הכרתו. גם תרגולים, שמסווגים כטרפים, תועדו נזרקים באוויר כלאחר יד מבלי לעבור דימום בקנקן-דימום.

21. **בשנת 2015** נערכה בבית המטבחים "**דבאח**" חקירה סמויה. במסגרת החקירה הסמויה תועדו בווידיאו מעשי זוועה כלפי בעלי-חיים, ובין היתר: שימוש שיטתי בשוקרים חשמליים, גם על הראשים והפנים של בעלי-חיים; הטחת שער מתכת בגבם של בעלי-חיים; מכות קשות; זריקת כבשים ממשאית (חלקם נופלים על גבם); גרירת כבשים ברגליהם ועוד. גם בפרשה זו, כמו בתיעוד המצוף לעתירה הנוכחית, הוצאו בעלי-החיים ממתקן השחיטה מיד לאחר החיתוך בצווארם, וניתן לראות כיצד הם קמים על רגליהם, מדדים ומנסים לברוח – בעוד שפועלים קושרים בעלי-חיים שחוטים, שעודם בהכרה, ומניפים אותם מרגליהם למסוע העילי שמוביל לפירוק הגוף ולפשיטת העור.

22. בעקבות החקירה הסמויה ובעקבות עתירה שהוגשה בהמשך לכך (בג"ץ 4196/15 **תנו לחיות לחיות נ' מנהל השירותים הווטרינרים, להלן "בג"ץ דבאח"**) הודח הווטרינר הראשי לפיקוח על בתי מטבחים ונעשה תיקון בנוהל למניעת צער בעלי חיים בבתי מטבחים. בחקירה הפלילית שניהל משרד החקלאות לא נחקרו חשודים כלשהם, והתיק נסגר למרות ממצאים המלמדים לכאורה על עבירות פליליות. משרד החקלאות מסרב להעביר לעותרות את חומרי החקירה, ובעניין זה תלויה ועומדת עתירה נוספת – בג"ץ בג"ץ 3152/17 **תנו לחיות לחיות נ' יחידת התביעות במשרד החקלאות**).

23. **בשנת 2016** נערכה חקירה סמויה **בחמישה בתי מטבחים באמריקה הלאטינית**, המאושרים לצורך יבוא בשר לישראל, ומצויים תחת פיקוח השירותים הווטרינרים במשרד החקלאות, לרבות לעניין מניעת צער בעלי חיים. בכל בתי המטבחים התגלו הפרות קשות ביותר של הסטנדרטים הבינלאומיים המקובלים למזעור סבלם של בעלי חיים בבתי מטבחים. הפועלים תועדו מפילים את העגלים או מטיחים אותם לרצפה, ומקבעים את ראשם באמצעות קרס המוחדר לאפם ובאמצעות אביזר דמוי קלשון. מיד אחרי חיתוך גרונם של העגלים, מניפים אותם למסוע עילי, ממנו הם תלויים ברגל אחת בלבד. העגלים נשארים בהכרה זמן ממושך כשהם תלויים כך, ובזמן זה חותכים בהם ומנתקים את חוט השדרה באמצעות דוקרן (מה שלא גורם לאבדן הכרה). את הפעולות לעיבוד הגופה מתחילים בלי לוודא שהעגל איבד את הכרתו ומת.

24. בעקבות החקירה הסמויה ובעקבות עתירה שהוגשה בהמשך לכך (בג"ץ 8488/16 **תנו לחיות לחיות נ' מנהל השירותים הווטרינרים**), רעננו השירותים הווטרינרים את הדרישות מבתי המטבחים בחו"ל, וקבעו מועד אחרון אחריו יהיה אסור לייבא בשר מבתי מטבחים שאין בהם מתקן ריסון תקני.

25. בנוסף לחקירות הסמויות שתוארו לעיל, נחשפו הפרות חוק והתעללות בבעלי-חיים גם בחקירות סמויות שנעשו במשחטות מילועוף ועוף הגליל, ועוד קודם לכן בבית הנחירה לחזירים במעיליא. הטבלאות הממוחשבות שקיבלה העותרת 1, ונזכרו לעיל, מתעדות הפרות קשות גם בבתי מטבחים נוספים.

26. עינינו הרואות, שחלק גדול מההתעללות שנחשפה בבית-המטבחים בקרנה בחיפה דומה להתעללות שנחשפה בבתי מטבחים אחרים שבפיקוח המשיב – הן באופי המעשים והן בשיטות שלהם – ושמדובר בתופעה רחבה ולא באירועים נקודתיים.

רקע: דו"ח מבקר המדינה

27. הנרפות של המשיב ביחס לאכיפת החוק על בתי מטבחיים ומשחטות משתקפת גם בדו"ח מבקר המדינה משנת 2014 על הפיקוח של משרד החקלאות על מוצרי מזון מהחי (דו"ח שנתי 64 של מבקר המדינה, ע' 999-1038).

28. במסגרת הדו"ח בחן מבקר המדינה את התנהלות השירותים הווטרינרים ביחס לשתי משחטות בהן נמצאו הפרות חוק שגרמו לצער בעלי חיים ולסיכון בריאות הציבור.

במשחטה אחת נמצאו עבירות חמורות, שיש בהן משום סיכון לבריאות הציבור, וזאת במשך שנים על שנים. בין היתר התריעו השירותים הווטרינרים כי נמצאו במקום "ליקויים חמורים ביותר... דבר הגורם סיכון ממשי לבריאות הציבור" ונעשו "עבירות חמורות מאוד של צער בעלי חיים במהלך הטיפול בעופות... העופות הנשחטים מטופלים בברוטאליות" (שם בע' 1022), כשלמרות זאת אפשרו השירותים הווטרינרים את המשך פעילות המשחטה.

במשחטה שנייה נמצאה, בין היתר, "כמות גדולה של כלובים לא תקינים – שבורים, דבר הגורם לפגיעת העופות ומוביל לסבל" ותהליך הייצור "מזוהם ביותר עד סכנה לבריאות הציבור" (שם בע' 1023). למרות זאת, לא הופסקה פעילות המשחטה.

29. על התנהלות השירותים הווטרינרים ביחס למשחטה הראשונה העיר מבקר המדינה:

"משרד מבקר המדינה מעיר לשירותים הווטרינרים כי ביטול היתר ההפעלה של משחטה הוא כלי אכיפה שיש להפעילו כאשר יש צורך בכך. במקרה זה התריעו השירותים הווטרינרים על ליקויים בולטים שהתגלו במשחטה והזהירו את הנהלתה שיסירו את היתר ההפעלה שלה, אך דחו פעולה זו במשך שנים" (ע' 1023).

הדינים הרלוונטיים החלים על הפעלת בית מטבחיים

30. הליכי העבודה בבתי-מטבחיים נשלטים בידי שורה של דברי חקיקה וסטנדרטים. על-מנת לחדד שההתעללות בבעלי-חיים שתוארה לעיל מהווה גם הפרה של דברי חקיקה וסטנדרטים אלו, נביא כאן את עיקר ההוראות הרלוונטיות לענייננו.

תקנות השחיטה

31. פעילותם של בתי-מטבחיים מוסדרת בראש ובראשונה בתקנות השחיטה (תקנות מחלות בעלי חיים (שחיטת בהמות), תשכ"ד-1964). לענייננו, יש חשיבות מיוחדת במספר תקנות מתוך תקנות אלו.

32. תקנה 44 לתקנות השחיטה מורה:

"מניעת צער בעלי-חיים"

אדם העוסק בכפיתת בהמה, הפלטה ושחיטתה ישתמש במכשירים וינקוט בשיטות שיקטינו צער וכאב מהבהמה."

33. למשיב סמכויות נרחבות לפי תקנות השחיטה. בין היתר מותנות ההקמה וההפעלה של בית מטבחיים בהיתרים של המשיב ובעמידה בתנאי ההיתרים (תקנות 2 ו-4). המשיב רשאי להורות על שינויים מבניים בבית-המטבחיים (תקנה 7), להורות על שינוי צוות העובדים (תקנה 13) ולהפסיק את העבודות בבית-המטבחיים (תקנה 81). הפיקוח בפועל בבתי-המטבחיים נעשה בידי רופאים וטרינרים שהעסקתם במקום ע"י הרשות המקומית דורשת כתנאי מוקדם את הסכמת המשיב (הגדרת "רופא וטרינרי" בתקנה 1). המשיב רשאי לבטל את הסכמתו זו (תקנה 23). הפיקוח הכולל על בתי-מטבחיים נעשה ביחידה לפיקוח על מוצרים מהחי בשירותים הווטרינרים הכפופה למשיב.

34. לעניין סמכויותיו של המשיב לפי תקנות השחיטה ראוי להביא את סעיף 34 לפקודת מחלות בעלי חיים [נוסח חדש], תשמ"ה-1985 :

"מי שניתנה לו סמכות לפי פקודת זו רשאי, בעת הפעלת סמכותו, לשקול שיקולים לצמצום פגיעה ברווחתם של בעלי חיים כהגדרתם בחוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994, ולקידום מטרותיו של החוק האמור".

חוק צער בעלי-חיים

35. סעיף 2(א) לחוק צער בעלי-חיים (הגנה על בעלי-חיים), התשנ"ד-1994 (בעתירה זו : **חוק צער בעלי-חיים**), מורה :

"לא יענה אדם בעל חיים, לא יתאכזר אליו ולא יתעלל בו בדרך כלשהי".

איסור ההתעללות פורש לראשונה ברע"א 1684/96 **עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר** (פ"ד נא(3) 832, 858 (1997)). נקבע שהאיסור חל על כל מעשה של גרימת סבל לבעלי-חיים, אם גרימת הסבל נעשתה שלא לתכלית ראויה או במידה העולה על הנדרש.

36. סעיף 1א2(א) לחוק צער בעלי חיים מורה :

"בעלים של בעל חיים או המחזיק בו חייבים לספק לו את צורכי מחייתו, לדאוג לבריאותו ולמנוע התעללות בו".

בעניינו מוטלת חובת עשה זו, ביחס לבעלי החיים שבבית-המטבחיים, על המשיבות 2 ו-3.

37. סעיף 22(1) לחוק צער בעלי-חיים קובע שהחוק לא יחול על המתת בעלי חיים לצורכי מאכל אדם. לפי פרשנות אחת, מטרת ההוראה להתיר המתת של בעלי-חיים לצורכי מאכל אדם, ולקבוע שהמתת לתכלית זו היא מוצדקת ואינה נופלת במסגרת איסור ההתעללות (ר' בדברי כב' השופט גולדברג בבג"ץ 6446/96 **העמותה למען החתול נ' עיריית ערד**, פ"ד נה(1) 769 בע' 799). לפי פרשנות שנייה, העולה גם מפרוטוקול הדיון בחוק בוועדת החינוך והתרבות של הכנסת מיום 1.12.1993, מטרת החריג היא שלא להכפיף את השחיטה הכשרה לחוק צער בעלי-חיים, שכן כלשון יוזם החוק, ח"כ אברהם פורז (כתוארו אז) "שום חוק שעלול להתפרש כפגיעה בשחיטה הכשרה לא יעבור במדינת ישראל". לפי פרשנות זו, ההחרגה בסעיף 22 מקבילה להחרגה המקובלת במשפט המשווה ביחס לשחיטה ריטואלית.

בין אם הפרשנות הנכונה היא שההחרגה נוגעת לעצם ההמתה ובין אם הפרשנות הנכונה היא שההחרגה נוגעת לאופן ההמתה (הדתי), ההחרגה אינה חלה – לא בהתאם לפרשנות המילולית של הסעיף ולא מבחינת הפרשנות התכליתית – על פעולות שנעשו בבעל-החיים לפני ואחרי אקט ההמתה, וכל עוד הוא חי, ושאינן להן נגיעה לדיני השחיטה הדתיים. כפי שהבהיר בית משפט נכבד זה:

"העובדה כי החוק מוציא מתחולתו המתת בעל חיים לצורכי מאכל אדם, כמו גם העובדה כי חיית המשק נדונה להמתה בסיום תהליך הגידול, אינה מצדיקה – כשלעצמה – כי עד לאקט ההמתה יהיו חיייה רצופי סבל."

בג"ץ 9232/01 "נח" ההתאחדות הישראלית של הארגונים להגנת בעלי-חיים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נז(6) 253, 212 (2003).

38. עם זאת, איסור צער בעלי-חיים ממשיך להתקיים גם ביחס לאקט השחיטה עצמו, וזאת לפי תקנה 44 לתקנות השחיטה, שאוזכרה לעיל.

תקנות צער בעלי-חיים (הובלה)

39. תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (הובלת בהמות), תשס"ו-2006 (בעתירה זו: **תקנות צער בעלי-חיים (הובלה)**) קובעות כללים בנוגע לאופן ההובלה – בין היתר של בקר וצאן.

40. בין היתר, קובעות התקנות הוראות בדבר אופן הפריקה של בעלי-חיים בנקודת היעד שלהם. להוראות אלו השלכה ישירה לענייננו, שכן חלק מההתעללות בבעלי החיים בבית המטבחים נוגעת לאופן הפריקה של בעלי-החיים מהמשאיות, כמפורט לעיל. תקנה 9 לתקנות צער בעלי-חיים (הובלה) אוסרת, בין היתר, להשליך בהמות, ובחריגים צרים היא אוסרת להכות אותן. תקנה 10 קובעת כללים בנוגע לרמפות לפריקת בעלי-חיים.

41. סעיף 17ב(ב) לחוק צער בעלי חיים מטיל על נושא משרה בתאגיד חובה לפקח ולעשות כל שניתן למניעת ביצוע עבירות לפי התקנות המנויות בתוספת לחוק בידי התאגיד או בידי עובד מעובדיו. תקנות צער בעלי חיים (הובלה) הן בין התקנות הנזכרות בתוספת.

תקנות מחלות בעלי-חיים (הובלה)

42. תקנות מחלות בעלי חיים (הסדרת תנועת בעלי חיים בישראל), תשמ"ב-1982 (בעתירה זו: **תקנות מחלות בעלי-חיים (הובלה)**) מחייבות שיינתן מראש היתר לכל הובלה של בעלי חיים מסויימים, ובכלל זה בקר וצאן. ההיתרים ניתנים על ידי השירותים הווטרינריים, שהמשיב בראשם. תקנה 2(ב) יוצרת זיקה בין תקנות אלו לבין תקנות צער בעלי-חיים (הובלה):

"רופא וטרינר ממשלתי רשאי לתת היתר להובלת בעלי חיים, לשנותו או להתנות בו תנאים, ובלבד שההובלה תואמת הוראות לענין הובלת בעלי חיים לפי תקנות שהותקנו מכוח חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994, ורשאי הוא לסרב לתתו."

נוהל השירותים הווטרינרים

43. בעקבות פרשת אדום-אדום, ובהתאם לסמכויותיהם לפי חוק צער בעלי-חיים ופקודת מחלות בעלי-חיים, הוציאו השירותים הווטרינרים את נוהל 3.8.1 – "נוהל מניעת צער בהמות במהלך ההובלה והשחיטה – אכיפה בידי הרופא הווטרינר המפקח בבית מטבחים ובבית נחירה" (בעתירה זו: "נוהל השירותים הווטרינרים"). ההוראות המהותיות מופיעות בנספח של הנוהל המסומן E-3.8.1, ואשר כותרתו "הדרישות לטיפול בבהמה מרגע הגעתה לבית מטבחים / בית נחירה ועד תום השחיטה / נחירה".

44. במשפט הפותח קובע הנספח המהותי לנוהל השירותים הווטרינרים כי:

"יש למנוע מהבהמות בהלה, חרדה, כאב, אי-נוחות וסבל מיותר במהלך כל הפעולות הקשורות לתהליך השחיטה/נחירה".

בהמשך מתייחס הנוהל לתנאים הפיזיים בבית-המטבחים, למיומנות העובדים ולניטור.

לאחר מכן, מתאר הנוהל את שיטת העבודה המחייבת. הנוהל מפרט את הדרישות בצורה טכנית ומדויקת. בין היתר מתייחס הנוהל לאלמנטים שהפר בית המטבחים: לכך שיש לבצע את הפריקה של בעלי-החיים מהמשאיות באופן שתהיה רמפה רציפה שתוביל אותם בבטחה מהמשאית לרצפת בית המטבחים; לאיסור להרביץ לבעלי-החיים; להגבלה החמורה על שימוש בשוקרים חשמליים; ולחובה לוודא שבעל-החיים איבד את הכרתו לפני כל טיפול בגופתו.

עוד קודם להוצאת הנוהל הוציאו השירותים הווטרינרים חוזרים ובהם הם מפרטים את האיסור להוציא את בעלי-החיים מתאי הריסון ("תאי העקידה") לפני שעברו 30 שניות לאחר שחיטתם, ואת האיסור לעשות כל טיפול נוסף בגופותיהם לפני וידוא אובדן הכרה באמצעות רפלקס העפעף. 30 השניות צריכות להימדד באמצעות שעון עם זמזום.

נוהל השירותים הווטרינרים מצורף כנספח ע/2.

חוזרים של השירותים הווטרינרים, מ-25.2.2013 ומ-30.7.2013, המחדדים, בין היתר, את החובה לאפשר לבעל-החיים לדמם בתא הריסון 30 שניות לפחות, מצורפים כנספח ע/3.

התקן של ארגון בריאות בעלי-החיים הבינלאומי (OIE)

45. נוהל השירותים הווטרינרים מיישם ומאמץ במידה רבה את התקן של ארגון בריאות בעלי-החיים הבינלאומי (OIE).

46. ארגון בריאות בעלי-החיים הבינלאומי הוא ארגון מקצועי שחברות בו 181 מדינות, כולל ישראל. ראשי התיבות OIE מקורן בשמו המקורי של הארגון - Office International des Epizooties. המנדט העיקרי של הארגון הוא מניעת התפשטותן של מחלות שפוגעות במשק בעלי-החיים וגורמות לנזקים כספיים לתעשייה זו (כגון מחלת הפה והטלפיים), וכן מניעת התפשטותן של מחלות בעלי-חיים שעשויות לפגוע בבני-אדם (כגון "מחלת הפרה המשוגעת"). לצד זאת החל הארגון בשנים האחרונות לעסוק גם בסוגיות של רווחת בעלי-חיים.

47. במסגרת עיסוקו ברווחת בעלי-החיים, שילב הארגון בקוד שלו, הנוגע לבעלי-חיים יבשתיים, הוראות ביחס לשמירת רווחתם של בעלי-חיים. פרק 7.5 של הקוד עוסק בשחיטת בעלי-חיים. הנוסח שאומץ בפרק זה מבוסס על טיוטה שהכנה ועדה שפעלה אד-הוק לעניין השחיטה של בעלי-חיים למאכל אדם. בראש ועדה זו עמד ד"ר ארנון שמשוני מישראל, ששימש במשך שנים (קודם לכן) בתפקידו של המשיב.

48. בהתייחס להוראות מרכזיות שהופרו בבית המטבחים: סעיף 7.5.1 של התקן הבינלאומי קובע, בין היתר, שההנעה של בעלי-חיים בבית המטבחים צריכה להיעשות תוך ניצול דגמי ההתנהגות הטבעיים שלהם. התקן מסביר שחדירה למרחב הבריחה של בעל-חיים מאחור תגרום לו לנוע קדימה. סעיף 7.5.2 של התקן הבינלאומי אוסר, בין היתר, לזרז את תנועת בעלי-החיים מעבר למהירות הטבעית שלהם, ואוסר במיוחד שימוש באלימות ובשיטות מכאיבות. הוא אוסר במפורש גרירת בעלי-חיים ברגליהם וזריקתם. עוד נאסר בסעיף זה להרים או לגרור בעלי-חיים בתפיסה מהראש, מהזנב, הראש, האוזניים, הקרניים והצמר; נאסר להפעיל כוח פיזי על בעלי-חיים שאין להם לאן להתקדם; לעקם זנבות של בעלי-חיים ולהשתמש במקלות גדולים. אחת ההוראות בסעיף 7.5.3 של התקן הבינלאומי היא שעל רצפת המכלאות והמעברים להיות מנוקזת היטב ולמנוע החלקה של בעלי-החיים. סעיף 7.5.4 מחייב, בין היתר, לחלוב פרות שעטיניהן נפוחים. סעיף 7.5.8 אוסר, בין היתר, להתחיל בפעולות לעיבוד הגופה בטרם חדלו הרפלקסים המעידים על הכרה.

בתקן הבינלאומי ניתן לצפות בקישור <http://goo.gl/uecFRs>.

רישיות בתי המטבחים והמשחטות במצלמות המסדרות לחדר בקרה מרכזי **ההתנהלות עד כה ומיצוי הליכים**

49. נוהל השירותים הווטרינריים, שיצא בעקבות פרשת אדום אדום, מחייב את בתי המטבחים להתקין מצלמות במעגל סגור בנקודות בהן נפרקים, מוחזקים ומונעים בעלי חיים עד לשחיטתם. לפי נוהל השירותים הווטרינריים (ראו סעיף X(5), ע' 5 לנספח ע/2):

"לפחות פעם ביום הרופא הווטרינר המפקח יתצפת במוניטור במשרדו במשך 5 דקות לפחות, בתמונות המצלמות אשר הותקנו בבית המטבחים, על מנת לוודא שכל הדרישות למניעת צער בעלי חיים מתקיימות על-פי נוהל זה ושהעובדים מתנהגים כלפי הבהמות על פי נוהל זה".

בנוסף לכך, כאשר מפקחים מטעם השירותים הווטרינריים עורכים ביקורות בבית המטבחים, הם אמורים לצפות בסרטונים של המצלמות שמתעדים פעילות מהימים הקודמים (ראו סעיף X(16), ע' 5 לנספח ע/2).

50. הפיתוח הנדרש במסגרת עתירה זו ביחס למצב הקיים הוא, אם כן, שהאפשרות של המפקחים לצפות בצילומים תהיה גם אונליין, מבלי להגיע פיזית לבית המטבחים, ושהיקף הצפייה יעלה במסגרת הקמת מוקד הבקרה במטה השירותים הווטרינריים. עוד נדרש שהמערך יורחב מבתי המטבחים לבני בקר, צאן וחזירים גם לבתי השחיטה לעופות.

51. ביום 7.6.2015, בעקבות פרשת דבאח, פנו העותרות למשיב. העותרות דרשו, ולא בפעם הראשונה, שהמצלמות המותקנות בבתי המטבחים בהתאם לנוהל השירותים הווטרינרים ישדרו לאתר אינטרנט פומבי ולמטה השירותים הווטרינרים. עוד דרשו, שבנוסף למצלמות הנדרשות לפי הנוהל יותקנו מצלמות שיתעדו את אזור השחיטה והדימום, באופן שיאפשר בקרה על כך שהעובדים מוודאים אבדן הכרה בטרם תליית בעלי החיים מהמסוע.

מכתבן של העותרות מיום 7.6.2015 מצורף כנספח ע/4.

52. ביום 10.6.2015 מסר שר החקלאות, ח"כ אורי אריאל, מעל במת הכנסת:

"הנחיתי את גורמי המקצוע במשרד לבחון כיצד ניתן להציב מצלמות בבתי-המטבחים, שעובדות רצוף, וישדרו ישירות לחדר בקרה, וזאת על מנת שנוכל לפקח באופן רציף על הפעילות בבתי-המטבחים.

ברור שהעובדים יודעים שהם מפוקחים, אני מאמין שהם יעשו פחות עבירות על החוק. כל זה לא בא במקום חינוך והסברה, שהם תמיד ראויים, לפני האכיפה ולפני הענישה. ואני מקווה שנצליח להסביר את הדברים באופן ישיר לא רק לבעלי המשחטות, שהם האחראים, אלא גם לעובדים עצמם, ועל-ידי זה נוריד את המספרים למספרים בודדים, אם בכלל".

הפרוטוקול מצוי באתר הכנסת. הדברים נאמרו במסגרת הצעה לסדר היום בנושא אכיפת חוק צער בעלי חיים בבתי מטבחים.

53. ביום 8.7.2015 פנה שר החקלאות למשיב:

שר החקלאות ופיתוח הכפר

כ"א תמוז תשע"ה
08 יולי 2015

לכבוד
ד"ר נדב גלאון
מנהל השירותים הווטרינריים
משרד החקלאות

שלום רב,

הנדון: התקנת מצלמות לחדר בקרה

אבקשך לפעול באופן מידי להורות לכל המשחטות ובתי המטבחים ברחבי הארץ להתקין מערך מצלמות על פי חדרישות המקצועיות של השירותים הווטרינריים. כמו כן אבקשך לחגוש לי בתוך כחודש תוכנית עבודה והצעת תקציב לחקמת חדר בקרה מרכזי אליו יחובר מערך המצלמות למעקב שוטף אשר יתופעל על ידי חברה חיצונית או לחילופין על ידי מערך מתנדבים בפיקוח השירותים הווטרינריים.

בברכה,
אורי יהודה אריאל הכהן
שר החקלאות ופיתוח הכפר

מכתבו של שר החקלאות למשיב, מיום 8.7.2015 מצורף כנספח ע/5.

54. ביום 24.12.2015 פרסם משרד החקלאות את "מכרז פומבי מס' 60-2015 לאספקה, התקנה ותחזוקה של מצלמות טלוויזיה במעגל סגור".

המכרז מיום 24.12.2015, ללא נספחיו, מצורף כנספח ע/6.

55. במכרז הוסבר :

"אחד מתפקידיהם של השירותים הווטרינריים (להלן: "השו"ט") הוא מתן רישוי לבתי מטבחים ומשחטות וביצוע פיקוח עליון על הליכי שחיטות בעלי חיים, המיועדים לייצוא ולשוק המקומי.

במסגרת הגברת האכיפה בתחום זה, מבקשים השו"ט לפרוס מצלמות טלוויזיה במעגל סגור, בכל בתי המטבחים והמשחטות הפועלות במדינת ישראל וביהודה ושומרון.

ביצוע מהלך זה, יגביר את שקיפות הליכי השחיטה ויגביר את השמירה על זכויות בעלי החיים המגיעים לבתי המטבחים ולמשחטות."

56. ביצוע המכרז נחלק לשלב של פיילוט, בו יוקם מוקד הבקרה בבית דגן, ויחובר למצלמות שיותקנו במתקן אחד (בית מטבחים או משחטה), ולשלב שני של השלמת הפריסה הארצית של מצלמות בכל בתי המטבחים והמשחטות, וחיבורן למוקד הבקרה.

57. במכרז הוטעם כי "נושא פריסת המצלמות בבתי המטבחים מצוי בימים אלו בהליכי הסדרה רגולטורית שטרם הושלמו (לרבות לעניין עצם קביעת חיוב בחוק להתקנת המצלמות). אשר על כן היקף השירות בפועל שיוזמן מהזוכה יכול ויהא מצומצם בלבד (דוגמת: פיילוט עם בתי מטבחים שיבחרו להשתתף בו) ויכול וישתרע עד להתקנה מלאה בכלל בתי המשחטות ובתי המטבחים..."

58. בסוף חודש דצמבר 2016 נבחרה החברה הזוכה במכרז.

59. למרות זאת, נכון ליום 6.6.2017, לא נחתם חוזה עם החברה הזוכה, וביצוע המכרז לא יצא לדרך – כך נמסר לעותרת 1 במסגרת תשובה לבקשה שהגישה לפי חוק חופש המידע.

מכתבו של הממונה על חופש המידע במשרד החקלאות, מיום 6.6.2017, מצורף כנספח ע/7.

60. הטעם לעיכוב בהוצאת המכרז לפועל הובא במכתבו של שר החקלאות לחברת הכנסת תמר זנדברג מיום 23.7.2017. מהמכתב עולה, שעמדת משרד החקלאות היא שלא ניתן ליישם את המכרז בטרם הותקנו תקנות מחייבות בנושא, ועל-כן היישום בשלב זה ייעשה רק באורח וולונטרי.

מכתבו של שר החקלאות לח"כ זנדברג, מיום 23.7.2017, מצורף כנספח ע/8.

61. טיוטת התקנות המדוברות הופצה להערות ציבור ב-3.6.2016. הציבור התבקש להעביר הערות עד 31.7.2016. מאז לא ידוע לעותרות על התפתחות כלשהי בהליך התקנת התקנות.

פניית הממונה לפי חוק צער בעלי-חיים להערות על טיוטת תקנות צער בעלי-חיים – החזקת בהמות בבתי מטבחיים, לרבות נוסח הטיוטה, מצורפת כנספח ע/9.

62. ביום 16.8.2017 פנתה העותרת 1 למשיב בדרישה להוציא לפועל, ללא דיחוי נוסף, את רישות בתי המטבחיים והמשחטות בישראל באמצעות מצלמות במעגל סגור, המתעדות את הנקודות בהן נפרקים, מונעים, מוחזקים, נשחטים ומדממים בעלי-חיים, ואת חיבור המצלמות למרכז בקרה ארצי, והכול לצורך ניטור, פיקוח ואכיפה של החקיקה, הנהלים והסטנדרטים למזעור סבלם של בעלי-חיים.

במכתבה עמדה העותרת על כך שסמכותו של המשיב לדרוש את חיבור המצלמות בבתי המטבחיים ובמשחטות למוקד בקרה ארצי אינה מותנית בהתקנת תקנות, ממש כשם שהתקנת המצלמות בבתי מטבחיים, לצורך צפייה בצילומים במקום, לא חייבה התקנת תקנות בנושא.

מכתבה של העותרת 1, מיום 16.8.2017, מצורף כנספח ע/10.

63. בו ביום אישר המשיב את קבלת המכתב.

64. מענה למכתב לא ניתן עד עצם היום הזה.

מיצוי הליכים בעקבות החשיפה בבית המטבחיים בקרנה בחיפה

65. ביני לביני נחשפה ההתעללות הקשה והשיטתית בבעלי-החיים בבית המטבחיים בקרנה בחיפה. בעקבות החשיפה, פנו העותרות למשיב, ביום 27.9.2017. במכתבן כללו העותרות קישורים לסרטונים המצורפים לעתירה זו, ופירטו את עיקר הממצאים העולים מהתיעוד. העותרות דרשו במכתב:

א. שהמשיב יורה לאלתר על השעיה מיידית של כל פעולה של שחיטת בעלי-חיים בבית-המטבחיים, ועל השעיית כל היתר למשלוח בעלי-חיים לשחיטה במקום, ויבטל את ההיתר לחלוטין לאחר ביצוע שימוע כמקובל.

ב. שהמשיב ישעה את ההסמכה של הוטרנירים של בית-המטבחיים לשמש כאחראים לביצוע פיקוח וטרינרי בבית מטבחיים לפי תקנות השחיטה, ויבטל את ההסמכה לאחר ביצוע שימוע כמקובל;

ג. שהמשיב יוציא לפועל, ללא דיחוי נוסף, את רישות בתי המטבחיים והמשחטות בישראל באמצעות מצלמות במעגל סגור, המתעדות את הנקודות בהן נפרקים, מונעים, מוחזקים, נשחטים ומדממים בעלי-חיים, ואת חיבור המצלמות למרכז בקרה ארצי, והכול לצורך ניטור, פיקוח ואכיפה של החקיקה, הנהלים והסטנדרטים למזעור סבלם של בעלי-חיים.

ד. שהמשיב ימנה צוות שיעבור שיטתית על הצילומים שנאספו במצלמות בכל בתי המטבחים ולבצע אכיפה, לרבות הטלת קנסות מינהליים ופתיחת הליכים פליליים לפי הממצאים.

דרישה נוספת שמופיעה במכתב, לפתיחת חקירה פלילית ע"י יחידת הפיצו"ח, שוב אינה אקטואלית משהפרשה נחקרת בידי משטרת חיפה.

מכתבן של העותרות, מיום 27.9.2017, מצורף כנספח ע/11.

66. ביום 28.9.2017 אישר המשיב את קבלת מכתבן של העותרות.

67. עד היום לא היה למשיב סיפק לענות לפנייתן הדחופה של העותרות, אולם ביום 28.9.2017 הוציא משרד החקלאות הודעה לעיתונות בנושא. בין היתר, נמסר בהודעה: "משרד החקלאות פתח בחקירה רשמית נגד בית מטבחים חיפה בעקבות הכתבה והסרטון ששודרו אמש בחדשות ערוץ 2, שהציגו חשד סביר להפרות של חוק צער בעל חיים, תקנות שחיטת בהמות וליקויים ביישום נוהלי השירותים הווטרינריים. במקביל לחקירה, הורה המשרד על הפסקת פעילות השחיטה בבית המטבחים עד לשימוע. בעלי המפעל יוזמנו לשימוע במשרד בשבוע הבא".

ההודעה לעיתונות של משרד החקלאות, מיום 28.9.2017, מצורפת כנספח ע/12.

68. יום ה-28.9.2017 היה ערב יום הכיפורים. ככל הידוע לעותרת, במהלך ימי העבודה הבודדים שחלפו מאותו יום ועד מוצאי שבת פרשת בראשית (14.10.2017) לא בוצעה שחיטה בבית המטבחים. אולם משחלפו החגים, חודשה השחיטה במקום. שינוי אחד ניכר לעין במקום: גדרות מתכת גבוהות הוקמו להסתיר מצופים מבחוץ את המתרחש בתוך בית המטבחים.

69. למרות שבפנייתן למשיב הדגישו העותרות את דחיפותה, תשובה לא קיבלו עד היום.

הטיעון המשפטי

סגירת בית המטבחים בקרנה בחיפה (סעד א שהתבקש)

70. כפי שראינו לעיל, המחוקק הקנה למשיב סמכויות נרחבות בכל הנוגע לאכיפת החוק על בתי מטבחים, ובכללן האפשרות לבטל את ההיתר להפעלתם.

צעד של סגירת בית מטבחים אינו צעד הננקט בקלות, אולם כבר היו דברים מעולם, ויפה הערתו של מבקר המדינה, בדו"ח 64ג, משנת 2014 שצוטט לעיל, לפיה:

"משרד מבקר המדינה מעיר לשירותים הווטרינריים כי ביטול היתר ההפעלה של משחטה הוא כלי אכיפה שיש להפעילו כאשר יש צורך בכך. במקרה זה התריעו השירותים הווטרינריים על ליקויים בולטים שהתגלו במשחטה והזהירו את הנהלתה שיסירו את היתר ההפעלה שלה, אך דחו פעולה זו במשך שנים" (ע' 1023).

71. בענייננו מצטרפות מספר נסיבות להכרח לעשות שימוש בסמכות זו :

א. כפי שראינו, השירותים הווטרינרים מתרים בבית-המטבחים לפחות מאז שנת 2014 כי עליו לתקן את הפרות החוק החמורות שהתגלו בו.

למרות התראות חוזרות ונשנות אלו, לא פעלו המשיבים 2 ו-3 לתיקון הליקויים, אלא "צפצפו" על החוק ורמסו אותו ברגל גסה.

לא רק שלא נעשה תיקון כלשהו, אלא שכל שגרת בית המטבחים נעשתה כמו החוק והנהלים לא היו מעולם.

ב. כפי שעולה מהשיחה שהח"מ היה עד לה (כאמור לעיל) לא היו רק התראות בדבר הצורך לתקן את הליקויים, אלא דובר במפורש גם באפשרות שהשירותים הווטרינרים יורו להפסיק את פעולת בית המטבחים.

דומה שהמשיבים 2 ו-3 סברו – מטעמיהם הם – שהרשויות לעולם לא יממשו את אזהרתן, ו"צפצפו" גם על אזהרה זו. ואולי גם צדקו בהנחתם שמדובר באיום בעלמא. עם זאת, הם לא יוכלו להישמע בטענה שלא הוזהרו.

ג. הטעם השלישי הוא בהיקף העצום של ההפרות ושל האכזריות; בהתעללות שראשיתה ברגע הגעתם של בעלי-החיים לבית המטבחים במשאיות, ושאננה חדלה עד שבעלי החיים מאבדים את הכרתם, כשהם כבר תלויים באוויר מהמסוע המוביל לעיבוד גופתם.

מי שמנהלים במשך שנים בית-מטבחים על בסיס שגרה של התעללות, תוך התעלמות גמורה מהחוק, מנהלים ברורים ומהתראות חוזרות ונשנות – שוב לא ניתן להפקיד בידיהם בעלי-חיים.

72. לאלברט איינשטיין מיוחסת האמירה לפיה שיגעון הוא לעשות אותו דבר פעם אחר פעם ולצפות לתוצאה שונה. בעניין "אדום אדום" לא נסגר בית-המטבחים ולו ליום אחד – ובאה פרשת זוגלובק. בפרשת זוגלובק נסגר בית המטבחים לימים ספורים לכל היותר – ובאו פרשת זוגלובק השנייה ופרשת דבאח. בפרשת דבאח נסגר בית המטבחים לימים בודדים – ובאה הפרשה הנוכחית. ובפרשה הנוכחית, כבר קיבלו המשיבות 2 ו-3 התראות על גבי התראות, לפחות משנת 2014 – והתמונות שנחשפו כעת מוכיחות כי לא ניתן להפקיד בידיהם נפש חיה.

שלילת הסמכתם של הווטרינרים המפקחים (סעד ב שהתבקש)

73. הגורם המפקח המיידית בבית-המטבחים הם הרופאים הווטרינרים המפקחים, שמועסקים על-ידי הרשות המקומית במימון של כספים שמועברים על-ידי בית-המטבחים. רופאים וטרינרים אלו מאושרים לתפקיד בהסכמה של המשיב (הגדרת "רופא וטרינרי" בתקנה 1 לתקנות השחיטה). תקנה 23 קובעת את הפרוצדורה ואת העילות לביטול הסכמה זו, בין היתר אם לדעת המשיב "הרופא הווטרינרי אינו מוכשר למלא תפקידו או נוהג ברשלנות חוזרת במילוי תפקידו או שאינו ממלא בדייקנות הוראות תקנות אלה".

74. נוהל השירותים הווטרינרים מגדיר בפרטי פרטים את אחריותם של הרופאים הווטרינרים המפקחים לפיקוח על מניעת צער בעלי-חיים בבית המטבחים. בנוסף לחובת הפיקוח השוטף הם מחויבים לדווח על הפרות למטה השירותים הווטרינרים, בין היתר לשם פתיחת חקירה פלילית במקרים הנדרשים. עוד הם נדרשים לנקוט במקרה של הפרות פעולות רגולטיביות שונות ובכלל זה עצירת כל הפעילות בבית המטבחים (נספח O-3.8.1, החל מע' 33 לנוהל השירותים הווטרינרים). התייעוד לא מותיר ספק בכך שהווטרינרים המפקחים לא עמדו בחובותיהם.

75. בפרשת אדום-אדום עלתה שאלת ביטול הסכמתו של המשיב להמשך כהונתם של הווטרינרים המפקחים בבית המטבחים, לאחר שנכשלו בתפקידם ואיפשרו את ההתעללות בבעלי-החיים שבמקום. המשיב זימן אותם לשימוע. במסגרת השימוע העלו ב"כ הווטרינרים טענות מטענות שונות, ביניהן הטענה לפיה לא יכלו לפקח על מניעת צער בעלי-חיים, בהיעדר נוהל מפורט של השירותים הווטרינריים בעניין. לאחר השימוע החליט המשיב שלא לבטל את הסכמתו להמשך כהונתם של הווטרינרים, ונימק, בין היתר, כדלקמן:

"אני קובע ללא כל ספק שהרופאים הווטרינרים בבית מטבחים זה, כמו ביתר בתי המטבחים, היו מודעים לצורך ולחובה לפקח על מניעת צער בעלי-חיים בתחום בית המטבחים, לנקודות הקריטיות בתהליך עליהן יש לפקח, והם בעלי אחריות ישירה לביצוע פיקוח על התנהלות העובדים בנושא מניעת סבל וצער מן הבהמות המוחזקות בבית המטבחים והמובאות לשחיטה... הרופאים אכן לא מילאו חובתם זו במידה הראויה..."

יחד עם זאת, פגמים אלו כשלעצמם, אינם מצדיקים את ביטול הסכמתו לכך שישמשו כרופאים וטרינרים מפקחים בבית המטבחים, הסכמה שמשמעותה ביטול העסקתם במפעל זה. דרך ההתמודדות הראויה היא דרך חידוד האחריות והנהלים ופיקוח בקרה על יישומם מכאן ואילך.

בכך אני מתחשב גם בכך שנהלי הפיקוח שהופעלו על ידי השירותים הווטרינרים עצמם מול הרופאים וצוות העובדים הורחבו ופורטו [למען האמת – נכתבו, י.ו.]. רק לאחר ממצאי התחקיר."

ההחלטה, מיום 4.3.2013, בעניין הווטרינרים המפקחים בבית המטבחים בקר תנובה מצורפת כנספח ע/13.

76. היום, לאחר שנוהל השירותים הווטרינרים הופץ והוטמע, וקיים כבר מזה מספר שנים, הנסיבה לקולא שעמדה ברקע ההחלטה בעניין הווטרינרים בפרשת אדום אדום שוב אינה עומדת לווטרינרים המפקחים בבית המטבחים בקרנה בחיפה.

77. הווטרינרים המפקחים הפועלים בבתי המטבחים נתונים בין הפטיש לסדן. מצד אחד, מורא החוק וחובתם המקצועית. מצד שני, לחצי ההנהלה וצוות העובדים, במקום שהוא בפועל מקום העבודה בו הם שוהים מדי יום ושגם מממן את שכרם. בפרשת "דבאח" אף נשמעו טענות בדבר אלימות פיזית כלפי המפקחים. לא פלא שנוכח הסלחנות שהפגין המשיב כלפי הווטרינרים ב"בקר תנובה", מורא החוק נדחה מפאת לחצי ההנהלה.

78. רק מסר חד וברור בדבר אחריותו של הרופא הוטרנר המפקח, ובדבר ההשלכות של הפרת אחריות זו, יכול להבטיח שהוטרנרים המפקחים בבתי מטבחים נוספים לא יפרו את האמון שניתן בהם, כפי שהיה בבית המטבחים בקרנה בחיפה. מכאן הסעד השני המבוקש.

79. הוטרנרים המפקחים בבית המטבחים לא צורפו לעתירה משום שלעותרות אין את פרטיהם. העותרת מצפה שהמשיב יעביר את העתירה לידיעתם, ולא תתנגד לצירופם כמשיבים.

רישות בתי המטבחים והמשחטות במצלמות המשדרות לחדר בקרה מרכזי (סעד ג שהתבקש)

80. כפי שראינו, בעניין זה אין מחלוקת בין העותרות לבין המשיב לגבי עצם הצורך בביצוע הפרויקט, כחלק חיוני ממערך הבקרה, הניטור וההרתעה להגנת בעלי-החיים ביומם האחרון.

שר החקלאות הורה על הוצאה לפועל של הפרויקט עוד בשנת 2015, פורסם מכרז לביצועו ואף נבחר זוכה במכרז.

הנימוקים לפרויקט ולחשיבותו הובאו גם בידי גורמי משרד החקלאות – מפי השר, במסגרת המכרז ועוד.

81. הסוגיה היחידה שעוצרת כיום הקמת המערך החשוב הזה היא השאלה אם המשיב יכול לחייב את בתי המטבחים לשתף פעולה עם הפרויקט באמצעות נהלים, או שיש להמתין להתקנת תקנות בנושא.

82. כבר נפסק כי רשות מינהלית רשאית לפעול להשגת תכליות החקיקה באמצעות קביעת תנאים כלליים ברשיונות הנדרשים על-פי חוק. זאת גם כאשר ישנה סמכות מקבילה לקבוע תנאים אלו בתקנות, ולמעשה תלוי ועומד באותה עת הליך של התקנת תקנות, התלוי באישור של ועדה מוועדות הכנסת:

"מקובל עלינו כי קביעת מגבלות נוספות על רישוי הנושאות אופי כללי, ואינן בעלות אופי פרטני אשר תחום לזמן מוגבל, ראוי שתיעשה בתקנות, ובפועל הדבר אינו שנוי במחלוקת, והמדינה אכן פעלה ופועלת להשלמת הליך התקנת התקנות בנושאים עליהם עמדנו. דא עקא, שאין באמור – למצער בתקופת הביניים שעד להשלמת הליך התקנת התקנות – כדי לגרוע מסמכות הרישוי הקיימת הן לפי החוק, הן לפי התקנות שהפעלתה נתונה לשיקול דעת הרשות המוסמכת בכפוף לתכליות העומדות בבסיס משטר הרישוי".

"המשיבים פועלים באמצעות מכלול הכלים העומדים לרשותם כדי להתמודד עם המשבר הפוקד לתפיסתם את דגת הים התיכון ועל כן החלטתם לפעול במישור הרישוי במקביל לקידום תיקון התקנות היא סבירה בנסיבות העניין."

בג"ץ 2677/16 בילו נ' פקיד הדיג הראשי במשרד החקלאות ופיתוח הכפר (2016) בסעיפים 19 ו-21 לפסק-הדין.

83. הדברים אמורים במיוחד נוכח העובדה שטייטה ראשונה של תקנות פורסמה להערוך הציבור לפני למעלה משנה, ומאז דומה שלא נעשה דבר לקידומה – ואף היא נוגעת רק לבתי מטבחיים לבקר, צאן וחזירים ולא לבתי שחיטה לעופות. הניסיון המצטבר מלמד שהליך התקנת תקנות בידי המשיב עשוי להימשך למעלה מעשור, וישנן תקנות לפי חוק צער בעלי חיים שטייטותיהן פורסמו לפני למעלה מ-15 שנים והליך התקנתן טרם הושלם. הליך התקנת התקנות עוד צפוי, אם כן, להתמשך זמן רב מאוד, וגם זאת בלשון אופטימית.
84. המשיב סבר – ובצדק – שהוא מוסמך לחייב את בתי המטבחיים, במסגרת של נהלי עבודה, בהתקנת מצלמות במעגל סגור, שהצילומים מהן יעמדו לביקורת של מערך הפיקוח של השירותים הווטרנרים. האבחנה של המשיב בין חיוב זה, לבין החיוב שהחומר יהיה זמין למערך הפיקוח גם אונליין, ולא רק בעת ביקור פיזי בבית המטבחיים – אבחנה זו לא ברור מקורה וטיבה.
85. לא רק בעניין מניעת צער בעלי-חיים בבתי מטבחיים ומשטות פועל המשיב באמצעות נהלים, ולא רק באמצעות התקנת תקנות אלא גם בתחומים אחרים.
86. כך, למשל, תוך כדי הליך התקנתן של תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (הגנת בעלי חיים) (גידול חזירים והחזקתם לצרכים חקלאיים), תשע"ה-2015, ועד שנכנסו לתקנות אלו לתוקף, הנהיג המשיב הנחיות למזעור צער בעלי חיים במשקי חזירים, שתבעו מבעלי המשקים שינויים משמעותיים ויקרים בשיטות הגידול. בסעיף 26 להנחיות נקבע כי מי שיפעל בניגוד להן, יראו בו כמי שהפר הוראות לפי חוק צער בעלי חיים, והוא צפוי להעמדה לדין. בית המשפט סמך ידיו על התנהלות זו (ר' בג"ץ 3993/12 תנו לחיות לחיות נ' שר החקלאות (2014)).
- ההנחיות נאכפו בשטח בפועל, באמצעות ביקורות במשקי חזירים, ולפחות במקרה אחד, הידוע לעותרות, פנה תובע ממשד החקלאות לבית-משפט השלום, בבקשה לפי סעיף 17א לחוק צער בעלי-חיים, כנגד משק חזירים שהפר את ההנחיות (ת.א. 8261-12-14 מדינת ישראל – משרד החקלאות נ' יעקובוביץ).
87. המשיב הוציא הנחיות גם בנושאים אחרים. כך, למשל, הוצאו הנחיות בנוגע להמתת אפרוחים במדגרות (כשבמקביל מתקיימים עוד משנת 2002 הליכים כאלו ואחרים להתקנת תקנות בנושא). בשני מקרים לפחות הועמדו לדין פלילי והורשעו מדגרות שהשליכו אפרוחים חיים לאשפה תוך הפרת הנחיות אלו. עוד הנחיות הוצאו בנוגע לחיתוך קרניים של עגלות ופרות, כשרק שנים מאוחר יותר החלו הליכים להתקנת תקנות לגבי תנאי החזקתן ברפתות.
88. משהמשיב עצמו גילה את דעתו שאכיפת החוק בבתי מטבחיים ומשטות מצריכה הקמה של מערך ניטור באמצעות מצלמות וחדר בקרה, ומשאיין מניעה משפטית לביצוע הפרויקט, מן הדין ליתן את הסעד השלישי המבוקש בעתירה.

צוות בדיקה לבתי המטבחים והמשחטות האחרים (סעד ד שהתבקש)

89. מהפרק העובדתי לעתירה זו עולה תמונה קשה ביותר לגבי יישום החוק והנהלים בבתי המטבחים ובמשחטות בישראל. כתבנו לעיל כי משהו רקוב בממלכת בתי המטבחים ובתי השחיטה שתחת פיקוחו של המשיב.

90. ריקבון זה יש להסיר.

כפי שהוכיחו פרשת "דבאח", בית המטבחים "בקר תנובה" לא היה תפוח רקוב יחיד בתיבה. כפי שהוכיחו שתי פרשיות "זוגלובק", בתי המטבחים "בקר תנובה" ו"דבאח" לא היו בבחינת עשבים שוטים. גם ההתעללות בבתי המטבחים באמריקה הלאטינית לא זכתה למענה (בהנחה שהמענה אכן אפקטיבי) אלא בעקבות חשיפה ציבורית.

91. הקמת צוות בדיקה, שיעבור בין כלל בתי המטבחים, ולא יסתפק במראה עיניים בעת הביקור, אלא יצפה בצילומים השוטפים שהצטברו בהם – צוות בדיקה כזה הוא בבחינת המעט הנדרש כדי לוודא ישור קו של כלל בתי המטבחים עם החוק והנהלים.

92. ולא אמרנו דבר על שידוד מערכות במערך הפיקוח על מוצרים מהחי בשירותים הווטרינרים, לרבות – ייתכן – מסקנות אישיות כלפי האחראים לכל המחדלים שתוארו בעתירה זו.

לפני סיום: זכויות בעלי-חיים במשפט הישראלי

93. עניינה של עתירה זו בבתי מטבחים ומשחטות – אתרים שייעודם ליטול מבעלי-חיים את נשמתם. בדברנו על אתרים מסוג זה, יקשה לדבר על זכויותיהם של בעלי-חיים. אולם דווקא שם צריכה לעמוד להם, לכל הפחות, הזכות שלא לעבור התעללות מעבר לנדרש להמתתם.

94. העיקרון של התחשבות בזכויותיהם של בעלי החיים ארוג אל תוך שיטת המשפט הישראלית. הוא מאותם עקרונות כלליים, אשר כל דבר חקיקה צריך להתפרש לאורם. כלשונה של השופטת שטרסברג-כהן :

"[...] עלינו לשוות לנגד עינינו את זכותם של בעלי החיים לחיות. זכות זו, גם אם איננה מעוגנת ישירות בחקיקה הישראלית, מהווה חלק מתרבותנו ומתחושה פנימית ערכית ותועלתית כאחד בדבר החובה והצורך להגן על כל אשר נברא עלי אדמות ורוח חיים באפו. נקודת המוצא של החקיקה הנושקת לזכות בעלי החיים לחיות היא שזכות זו קיימת ומוגנת בשיטתנו המשפטית. רק נקודת מוצא זו – שהיא נקודת המוצא הראויה בחברה נאורה – יכולה להוליד דברי חקיקה ספציפיים המתירים השמדת בעלי חיים בנסיבות מסוימות."

בג"ץ 6446/96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה(1) 769, 778 (1998).

95. ההגנה על בעלי-חיים היא חלק מההגנה על החלש בחברה, על מי שאינו יכול להילחם על שלו ולזעוק את כאבו. כלשונו של השופט חשין:

"תחושת החמלה שאנו חשים כלפי בעל-חיים שמתעללים בו נובעת ממקום עמוק בלבנו, מרגש המוסר שבנו, רגש הנחרד נוכח פגיעה בחלש ובחסר-ההגנה. צווינו מלידה להגן על החלש, ובעלי-חיים הם חלשים. בעל-חיים ליד האדם הוא כילד, תמים וחסר-הגנה. התעללות בילד תזעזע אותנו וכן היא התעללות בחיה. החיה – כמוה כילד – הינה תמימה. אין היא מכירה ברוע ואין היא יודעת כיצד להתמודד עמו. החיה מתקשה להגן על עצמה מפני האדם, והמלחמה בין האדם לבין החיה היא מלחמה בין מי שאינם שווים. האדם מצווה אפוא להגן על החיה כחלק מן הציווי המוסרי להגן על החלש."

רע"א 1684/96 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר, פ"ד נא(3) 858, 832 (1997).

96. ההגנה על בעלי-חיים מעוגנת בשורה של דברי חקיקה. הבולטים ביניהם הם חוק צער בעלי-חיים, חוק צער בעלי-חיים (ניסויים בבעלי-חיים), התשנ"ד-1994, והחוק להגנת חיות הבר, תשט"ו-1955. לצד חוקים אלו, משולבות הוראות שעניינן הגנה על בעלי-חיים בדברי חקיקה העוסקים בנושאים אחרים. כותב כב' השופט שוחט, לאחר שסקר כמה מחיקוקים אלו:

"בחרתי להפנות דווקא לדברי חקיקה אלה כדי להבהיר שמול החובה המוסרית המוטלת עלינו כבני אדם לא להתעלל בחיות, לא לצוד אותם בשיטות אסורות וכואבות, לא להכאיב להם שלא לצורך וכו', קיימת זכות של בעלי החיים שלא ינהגו בהם כך. נכון, זכות זו של בעלי החיים היא זכות יחסית ולא מוחלטת שהרי מותר לשלול מהם את הזכות הבסיסית ביותר המוענקת ליצור חי - הזכות לחיים - ובלבד שזה יעשה לתכלית ראויה ובדרך המותרת בחוק תוך צמצום ומיזעור הכאב והסבל שנגרם להן. יחד עם זאת יש בזכויות היחסיות הללו, המוקנות בדברי החקיקה הנ"ל, כדי להבהיר שהמשפט הפוזיטיבי הישראלי אינו מתייחס אל בעלי החיים, בכל מצב, כאל חפצים אלא רואה להתייחס אליהם בעניינים מסוימים כאל יצורים חיים בעלי רוח ונשמה והעניק להם הגנה למענם הם."

תמ"ש (ת"א) 32405/01 פלוגי נ' פלוגית, פסקה 5(ג) (2004).

97. ברוח זו פסקה גם השופט גרסטל, במסגרת בקשה של ארגונים להגנת בעלי-חיים להצטרף כצד להליך שעניינו הטסת בעלי-חיים המיועדים לניסויים במטוסי חברת אל-על:

"מעמדם של בעלי החיים כבעלי זכויות מוגנות עוגן זה מכבר בפסיקה ובחקיקה בשיטת המשפט הישראלית [...]"

[...] נכון אף לומר, כי פסק הדין שיינתן עלול לפגוע במישרין בזכות חוקית של בעלי-החיים, ובעקיפין בזכותן של המבקשות כמי שמביעות את קולם ופועלות למענם. למצער, בוודאי שנכון לומר שבמוקד המחלוקת בבסיס ההליך דנן ניצבים בעלי החיים שעלולים להיות הנפגעים העיקריים אם תתקבל התביעה, והמבקשות הן המייצגות את קולם של בעלי החיים [...]."

ת"א (מרכז) 54789-12-11 הטכניון נ' אל-על (החלטה מיום 1.7.2012).

98. מהעיקרון הרחב של זכויות בעלי-החיים נגזרת חובתה של כל רשות מינהלית לשקול את השפעת החלטותיה על בעלי החיים, ובמיוחד כך כאשר עסקינן ברשויות שחלק נכבד מתפקידן הינו להגן על בעלי חיים אלו, כדוגמת המשיב בעתירה זו. כך בהפעלת חוקים הנוגעים למחלות בעלי-חיים ולמניעת מטרדים (בג"ץ 1555/90 **"חיים לבעלי-חיים"** נ' מנהל השירותים הווטרינרים במשרד החקלאות, פ"ד מח(1) 83 (1990); בג"ץ 6446/96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה(1) 769 (1998)); כך במתן רשיונות להפגנות (בג"ץ 9178/06 תנו לחיות לחיות נ' משטרת ישראל (2006); כך במתן רשיונות יבוא לפי צו יבוא חופשי, התשל"ח – 1978 (בג"ץ 2830/05 צנציפר נ' משרד החקלאות (2005)) וכך בנושאי תכנון ובנייה (עת"מ 44796-05-12 במקום – מתכננים למען זכויות תכנון נ' הוועדה לדיור לאומי במחוז ירושלים (2014), עת"מ 30346-06-16 ועד פעולה משואה נ' הוועדה לדיור לאומי במחוז ירושלים (2017)).

99. את הריקבון במערכת האכיפה של המשיב, ואת הסחבת בהנהגת אמצעי ניטור ופיקוח אפקטיביים, אפשר להסביר רק בזילות גמורה ביחס לערך ההגנה על בעלי-חיים.

מכל הטעמים האלו מתבקש בית-המשפט הנכבד להוציא צו על-תנאי כמבוקש בעתירה זו, ולאחר קבלת תשובת המשיב להופכו למוחלט, ולהטיל על המשיב את הוצאות העתירה.

רמת-גן, 17 באוקטובר 2017

יוסי וולפסון, עו"ד
ב"כ העותרות